

Konečný text publikován jako:

ZBÍRAL, Robert. Evropský demos: utopie, skutečnost, či entita ve vývoji? *Právník*, 2006, roč. 145, č. 4, s. 471-480.

Název: Evropský demos: utopie, skutečnost, či entita ve vývoji?
Autor: Robert Zbíral

---

1 ÚVOD

Nové tisíciletí je pro Evropskou unii obdobím zásadních změn. Vývoj událostí je skutečně překotný- připomeňme zavedení jednotné měny či nejrozsáhlejší rozšíření v historii. V poslední době byla pozornost věnována především vyjednávání, schválení a následné ratifikaci Smlouvy zakládající ústavu pro Evropu. Tento dokument rozvířil širokou debatu nikoliv pouze o jeho obsahu, ale i o budoucnosti Unie jako takové. Negativní výsledky referend ve Francii a Nizozemí přinesly nejistotu do původně jasně nalinkované „roadmap“, závěry Evropské rady zasedající v Bruselu v červnu 2005 tuto skutečnost reflektovaly mimo jiné tím, že požádaly členské státy o vyvolání ještě širší diskuze o evropských tématech, jakési „období reflexe“.¹

Tento článek by rád přispěl do debaty o možném dalším směřování EU analýzou teorie nepřítomnosti demosu² na evropské úrovni. Tato teorie představuje zásadní překážku pro další prohlubování evropské integrace, o přijetí evropské formální ústavy nemluvě.³ Navíc dle tezí teorie nejenže by Evropa ústavu mít neměla, ale z principu toho ani není schopná. Neexistence demosu se dotýká i dalších významných otázek, například možností evropské státnosti a demokracie, které zde také budou zmíněny.⁴ Východiska mají svůj původ především v německém právním a politicko-filozofickém prostředí, obsahují přitom

množství variant a následných odůvodnění. Pro zjednodušení a vzhledem k délce příspěvku tedy budeme dále vycházet zejména z názorů německého ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht)⁵ a profesora Dietera Grimma,⁶ spolu s jejich kritickou analýzou napsanou profesorem Josephem Weilerem.⁷ Autor se v článku i přes zřejmé normativní směřování snažil vyhnout přílišné prezentaci svých subjektivních názorů.

2 ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA TEORIE O CHYBĚJÍCÍM DEMOSU

Výchozím předpokladem teorie je pojmání demosu jako etno-kulturního, organického a neměnného společenství lidí, charakterizovaného určitým stupněm stejnorodosti. Toto pojetí chápe demos jako nedělitelný a klade vysoké nároky na přítomnost národa. Je zřejmé, že takto krajní podmínky mohou být splněny pouze ve státě, nikoliv v subjektu typu Evropské unie. Bundesverfassungsgericht uvádí: „Smlouva o Evropské unii založila spolek států (Staatenverbund) za účelem vybudování stále bližší unie národů Evropy, nikoliv stát založený na lidech jednoho evropského národa.“⁸ Přítomnost etnického národa (Volk) je nezbytnou podmínkou pro vybudování moderního státu, musí mu tedy předcházet. Stát je pouhým politickým ztělesněním lidu a jeho aktivity odrážejí vůli této stejnorodé masy-demosu.⁹ Klíčová pasáž rozsudku Brunner k tomu říká:

Každý občan jednotlivého státu je počátečním bodem státní moci odpovědné jeho národu. Státy potřebují svoji vlastní sféru aktivit, ve kterých jejich národ může projevit svoji vůli tak, aby dal právní podobu vzájemnému spirituálnímu, sociálnímu, a politickému poutu mezi občany.¹⁰

Dieter Grimm spojuje představené pojetí demosu s problematikou ústavy. Grimm přiznává, že zakládající smlouvy

(SES a SEU) plní vícero funkcí, které jsou jinak vyhrazeny národním ústavám. Je však znakem plnohodnotné ústavy, že svoji legitimitu odvozuje přímo od slavnostního aktu lidu, v němž si lid přisoudil politickou vůli. EU nesplňuje tento požadavek, neboť její moc „není odvozena od lidu, ale vyjednána skrz státy“. Jinými slovy, v současné době zde není žádný evropský demos, žádná opravdová demokracie na evropské úrovni, a samozřejmě ani žádná skutečná evropská ústava.¹¹

Teorie demosu nechází své kořeny ve filozofickém myšlení o „nezničitelnosti národa“, historicky spojeného se jmény jako Carl Savigny, Georg Hegel, či Carl Schmitt. Dle nich jedinec může být svobodný pouze v a skrz stát.¹² Výhradně zcela homogenní společenství (Volksgemeinschaft) však může vytvořit stát. Dle Schmitta demokracie „nezbytně potřebuje, v první řadě, stejnorodost, v druhé, popřípadě, vyloučení či zničení odlišujících se prvků...politická síla demokracie je sama schopná potlačit cizince a nerovné osoby, které ohrožují stejnorodost.“¹³ Schmittova koncepce demosu tak vyústuje v rozdělení osob na přátele (rozuměj členy mého demosu) a nepřátele. Není asi nutné zdůrazňovat, kam až podobné teorie mohou v případě zneužití dojít, události první poloviny minulého století jsou toho důkazem.¹⁴

Grimm samozřejmě nepoužívá argumenty typu přítel/nepřítel, ke kterým došel ve 30. letech 20. století analýzou teorie demosu Schmitt, distancuje se dokonce výslovně i od myšlenky Volksgemeinschaftu, když říká, že demokracie sice vyžaduje „společnou identitu“, ta však nemusí být založena na etnickém základě. Jeho námitka zní, že v současnosti je „evropská identita velmi slabě vyvinutá“, proto nelze mluvit o evropském demosu.¹⁵ Hlavním problémem je přitom nesplnění podmínek pro

demokracii. Předpokladem demokratické společnosti je přítomnost pout spojujících instituce (rámec vykonávající státní moc) s demosem (původce státní moci).¹⁶ Na evropské úrovni tato pouta nejsou rozvinuta, především chybí systém celoevropských politických stran a prakticky neexistují evropská média. Vytvoření těchto struktur je však velmi těžké, ne-li nemožné, neboť by musela být překonána největší překážka- jazyková různorodost Evropy. Přijímání informací a účast na věcech veřejných jako základní prvky demokratické existence jsou svázány s jazykem.¹⁷ Evropská unie má nyní 20 oficiálních jazyků a angličtinu, jazyk považovaný mnohými za možný lingua franca Evropy, ovládá jen 31 procent obyvatel EU.¹⁸ Absence společného jazyka brání možnosti vytvoření skutečné evropské demokracie, protože „představuje hlavní bariéru europeizaci politických subkultur, na kterých závisí fungování a výkon demokratického systému i parlamentu“.¹⁹ Je samozřejmě otázkou, zda se Grimm zdůrazňováním důležitosti jazyka oklikou nehlásí ke koncepci etnického demosu.²⁰

Slabě rozvinutá společná identita a nemožnost nadnárodní diskuze občanů Unie vede Grimma k závěru, že evropský demokratický deficit je strukturálního rázu a „úspěch demokratického ústavního státu lze za současného stavu uskutečnit pouze v národním rámci“.²¹ Nedostatek demokracie na úrovni EU přitom nelze odstranit tradičně doporučovanými kroky, jako například zvýšením pravomocí Evropského parlamentu. V tom je totiž každý národní demos z principu v menšině a jelikož evropský demos neexistuje, jedná se v důsledku o nedemokratickou instituci neprospívající nikomu a nezastupující nikoho, jejíž akty se dají považovat s trochou nadsázky za despoticke.²²

Jestliže bychom změnili některé součásti zakládacích smluv, především pokud by legitimita EU nebyla založena na členských státech, ale na jednotném evropském demosu, změnila by se Unie dle Grimma ve stát. Takový stát by ovšem nesplňoval základní demokratické požadavky, neboť by byl založen na fiktivní legitimitě neexistujícího evropského demosu.²³ Dieter Grimm tak nedílně spojuje pojmy ústavy, demosu, demokracie a státu.

Teorii o nedostatku demosu na úrovni EU můžeme shrnout následujícím způsobem. Demos je vymezen na národně-kulturním a neměnném základě a je sjednocen se státem, demokracií a ústavou. EU postrádá demos, proto jí chybí nezávislý zdroj demokratické legitimacy a nemůže mít formální ústavu. Pokud by Unie přesto ústavu založenou na evropském demosu obdržela (, nutně by se přeměnila ve stát nahrazující národní státy a jejich demosity.

3 PROTIARGUMENTY A KRITIKA

V následujících odstavcích se pokusíme vyvrátit či zpochybnit odůvodnění uvedená v předchozí kapitole. Teorie o nutnosti přítomnosti demosu jako podmínce evropské ústavy a demokracie má množství odpůrců, kteří dali svůj nesouhlas najevo v množství odborných i laických příspěvků.²⁴ Možná nejslavnější kritik v tomto směru, profesor Joseph Weiler, uvedl dokonce o rozsudku Brunner:

Rozhodnutí soudu považují vzhledem k současnému stavu Společenství za rozpačité, vzhledem k jeho budoucímu vývoji považují rozhodnutí za smutné, ne-li žalostné.²⁵

Díky nedostatku prostoru není samozřejmě možné diskutovat každou stránku uvedené problematiky, v dalším výkladu se tedy zaměříme pouze na některé aspekty teorie demosu, konkrétně

předmět demosu; otázku spojení demosu, ústavy, a budování identity; a konečně vztah státu a ústavy.

Jak již bylo výše zmíněno, pojetí demosu jako etnicky určené struktury by mělo být pojímáno s největší opatrností. Moderní evropské společnosti samy sebe prezentují jako pluralistické a multikulturní,²⁶ což dokládá i množství práv garantované národnostním menšinám. Je sporné, zda je dnes ještě možné mluvit o homogenním národním společenství, pokud uvážíme například množství Turků žijících v Německu, muslimů ve Francii, či Maďarů na Slovensku. Podobně lze rozporovat i koncept demosu jako státního národa (Staatsvolk), neboť typicky obyvatel Belgie považuje sebe sama spíše za Valona či Vlára než Belgičana. Tyto příklady samozřejmě nemohou zpochybnit fakt, že v naprosté většině případů je národní demos více homogenní než ten evropský, tento rozdíl by však neměl být nahlížen v absolutním smyslu.²⁷

Zajímavá v tomto smyslu je debata, zda společenství lidí, které přijímá ústavu, již musí být strukturováno ve formě národa, či naopak přijetí ústavy může společnou identitu vybudovat. Grimm a jeho příznivci samozřejmě podporují první názor. Tato teorie, nazývaná esencialismus, dovozuje, že zde před přijetím ústavy musí být mezi lidmi širší pocit sounáležitosti, práv s ní spojených a přístup k nim. Jinými slovy: „Ti, co sdílejí ústavu, se musí prvně dohodnout na tom být lidem.“²⁸ Takový stav v Evropě ovšem není a jeho dosažení, ač nikoliv nemožné, je těžko uskutečnitelné pro nedostatek vzájemných pout, především diskutovaného společného jazyka.²⁹

Oproti tomu teorie konstruktivismu, obhajovaná například Jürgenem Habermasem, přináší opačný postup. Habermas sice souhlasí s Grimmem, že evropská identita není zcela vyvinuta a

že v tomto směru je nutné vybudování příslušných nástrojů, konkrétně mluví o evropské veřejné sféře, politické kultuře, a stranickém systému.³⁰ Ústřední protichůdná teze konstruktivismu ale zní, že přijetí ústavy vyvolá celoevropskou diskuzi, která vyústí ve formování uvedených prostředků a v konečném důsledku k vytvoření evropského demosu. Že konstruktivismus není čirým výmslem dokazují i empirické poznatky, neboť mnoho států v 19. století nejprve přijalo ústavu, aby následně budovalo národní stát.³¹ Nejtypičtějším důkazem je pravděpodobně Itálie, která byla sjednocena bez bližšího národního povědomí jejich obyvatel či společného jazyka.³²

Grimm uvádí, že přijetí evropské ústavy by přetvořilo EU v superstát a vedlo de facto k zániku národních států. Tento předpoklad je však dle našeho názoru nepravděpodobný a rozhodně ne automatický. V současnosti EU má několik atributů, které ji odlišují od státu, jmenovitě například velmi nízký rozpočet a malý administrativní aparát, její legislativa je implementována hlavně skrz národní prostředky, nemá žádné donucovací nástroje- armádu či policii, postrádá daňové pravomoci.³³ Východiska tohoto charakteru pouhé přijetí ústavy neodstraní. Je samozřejmě možné, že by „evropská ústava navržená na základě evropského demosu mohla být silně centralistická, není zde ale žádný důvod, proč by tomu tak být muselo.“³⁴ Tento předpoklad potvrzuje i vývoj při přípravě Smlouvy o ústavě, kdy byly navrženy texty ústavy silně profederační či naopak podporující striktně mezivládní přístup k integraci.³⁵

4 EVROPSKÝ DEMOS A OBČANSTVÍ VS NÁRODNÍ DEMOS A OBČANSTVÍ

Problematika občanství úzce souvisí s teorií demosu. Předchozí kapitola rozporovala nahlížení demosu jako neměnné národnostně-kulturní skupiny (Volksgemeinschaft). Slovy Josepha Weilera, raději bychom měli pojímat demos (zejména ten evropský) „v občanském měřítku, jako pospolitost založenou nikoliv na společné etnické či organické kultuře, ale na základě společných hodnot, společném pochopení práv a povinností a společném myšlenkovém pozadí, které stírá národnostní rozdíly.“³⁶

Samozřejmě je otázkou, zda obyvatelé EU sdílejí natolik společné hodnoty, které by umožnily definovat demos a občanství na občanském základě. Odpověď v tomto směru není jednoduchá. Již na kongresu v Haagu v závěrečné rezoluci zaznělo, že Evropa je založena na „společném dědictví křesťanské civilizace, na duchovních a kulturních hodnotách a společné oddanosti základním právům člověka“.³⁷ Tato východiska jsou ale zaprvé částečně pouze zbožným přáním, zadruhé upravují identitu spíše ve smyslu kulturně-etnickém, který byl výše odmítnut. Ačkoliv lze přijmout myšlenku, že jisté základy sounáležitosti zde byly již dříve, domníváme se, že až v druhé polovině 20. století došlo k viditelnému pokroku. Úspěch evropské integrace sám o sobě poskytl dostatečný základ pro vzájemné uznání, důvěru, respekt k právu a pocit sounáležitosti mezi obyvateli EU do té míry, že cítí kontinentální, občanský, a ústavní patriotismus.³⁸ Průzkumy veřejného mínění částečně tuto hypotézu potvrzují s tím, že většina obyvatel EU (56 procent) se cítí alespoň do určité míry jako Evropané, zatímco 42 procent pouze jako občané své země.³⁹

Jak dále prohloubit občanskou identitu obyvatel EU? Zde se vracíme k teoriím esencialismu a konstruktivismu, následující myšlenky jsou značně analogické a propojené se vztahem demosu a státu. Jestliže evropská identita nemá být založena na charakteristice EU jako státu, pak je dle některých třeba odmítnout snahy evropských institucí o prohlubování identity pomocí symbolů jako je evropská hymna či vlajka.⁴⁰ Ty akorát kompromitují EU před lidmi, když z ní dělají něco, co není, a navíc odvádí pozornost od užitečnějších projektů. Ty lze charakterizovat jako pokračování v duchu zmíněném v předchozím odstavci, tedy zdůrazňování úspěšných stránek evropské integrace. Důležitým momentem se v delším časovém horizontu může stát úspěch jednotné měny.⁴¹ Rozhodujícím faktorem ale nesporně zůstane čas.

Z uvedeného vyplývá, že evropská identita má své vlastní zákonitosti, neměla by směřovat k získání monopolní pozice či nahrazení národních identit. V (post)moderní společnosti je běžné, že jedinec cítí sounáležitost k vícero zdrojům, mohou být zároveň mužem, otcem, fanouškem Sparty, křesťanem, Moravákem, občanem ČR, občanem EU. Tato situace je v literatuře označována jako teorie identity soustředných kruhů,⁴² vícevrstvé identity,⁴³ či několikanásobné identity.⁴⁴ Autoři Římské smlouvy skutečnost, že mohu svou identitu rozdělit, mistrovsky zachytili slovy obsaženými v preambuli: „...rozhodnutí položit základy stále bližšího spojení evropských národů“.⁴⁵ Z uvedeného jasně vyplývá, že ačkoliv evropské národy si mají být stále bližší, neustále si zachovávají své jisté unikum. Cílem evropské integrace není vybudování evropské a rozpuštění národních identit, ale jejich vzájemná a posilující existence.

Občanství Evropské unie bylo poprvé definováno Maastrichtskou smlouvou, po přečíslování je upraveno spolu s právy s ním spojenými v čl. 17-22 SES. Není zde místo podrobně analyzovat konkrétní dopady občanství EU, neboť se jedná o velmi spletitou problematiku.⁴⁶ Lze ale shrnout, že horizontální rozměr občanství (volný pohyb osob, princip nediskriminace) je rozvinutý daleko více než vertikální (vztah občanů k orgánům EU), což svědčí o úmyslu tvůrců nedefinovat evropské občanství jako základ státu.⁴⁷ Platná úprava to doslovně potvrzuje slovy „Občanství Unie nenahrazuje, nýbrž doplňuje státní příslušnost členského státu.“⁴⁸ Občanství EU splňuje shora uvedené podmínky, kdy zůstává zachováno národní občanství s kulturně-etnickým podtextem, a evropské občanství s politicko-občanským základem je pouze doplňující. Joseph Weiler se domnívá, že každé občanství může plnit svůj úkol. Národní občanství poskytuje tradiční pocit sounáležitosti, evropské pak skrz práva a struktury s ním spojené krotí ony potenciálně nebezpečné důsledky s národním občanstvím spojených.⁴⁹

5 ZÁVĚR

Teorie demosu uvádí, že jediným zdrojem demokracie v EU jsou členské státy, které jsou zároveň i zdrojem legitimacy, a evropská demokracie neexistuje. Pokud by se vyvinul evropský demos, toto pouto by bylo přerušeno. Vztah EU a států (podobně jako vztah národního a evropského občanství) je charakterizován jako konkurenční, není možná současná existence národního a evropského demosu, posílení jedné strany vztahu oslabuje druhou. Weiler k tomu uvádí:

Ať už zde evropský demos je či není, je těžké se představit, jak by za současného stavu evropské integrace (před i po Maastrichtu) mohly národní struktury, procesy a instituce poskytnout dostatečné zajištění demokracie evropského projektu.⁵⁰

Na základě v tomto stručném příspěvku uvedených argumentů se cum grano salis domníváme, že EU je založena na již alespoň částečně rozvinutém evropském demosu (in statu nascendi), má vzhledem k svým cílům dostatečný vlastní zdroj demokratické legitimacy, a je nadána i k dalšímu rozvoji své ústavnosti, pokud ovšem ta nebude znamenat úplné potlačení národních svébytností (přeměna v evropský superstát). Musíme ovšem souhlasit s názorem, že národní státy si uchovávají svůj nesporný význam, jejich vztah s EU však nemůže být absolutizován jako konkurenční, ale spíše jako vzájemně posilující. Tento přístup je ostatně evropské integraci vlastní již od jejího počátku. V závěrečné větě se autor dovolí schovat za autoritu profesora Neila Walkera, který o teorii demosu prohlásil: „Teorie demosu je nepochybně přehnaná, její východiska neudržitelná.“⁵¹

---

¹ Viz European Council, 2005. Declaration by the heads of State or Government of the Member States of the European Union on the ratification of the treaty establishing a Constitution for Europe. Dostupné na <http://www.eu2005.lu/en/actualites/conseil/2005/06/17conseur-decl/index.html> (navštíveno 6. srpna 2005).

² V dalším výkladu bude používán termín „demos“, ačkoliv se lze v české literatuře setkat i s označením evropský lid, popřípadě národ. Demos však je možné považovat za terminus technicus, používaný ve všech významných jazycích, navíc tak lze odlišit dvě kategorie- demos a etnos.

³ Autor považuje i přes odpor části doktríny za prokázané, že i za současného právního stavu Unie má svoji ústavu v materiální podobě.

---

⁴ Srv. v českém prostředí i stručné závěry profesora Fialy. Fiala, Petr, 2003. Evropská ústava a politický systém Evropské unie. Dostupné na <http://www.cepin.cz/cepin/asp/clanek.asp?id=hziFq99620Yo> (navštíveno 6. srpna 2005).

⁵ Již zmíněné rozhodnutí BVerfGE 89, 155. Brunner v Smlouva o EU; mimo dále uvedených pro analýzu rozhodnutí srv. i Wieland, Joachim, 1994. Germany in the European Union - The Maastricht Decision of the Bundesverfassungsgericht. European Journal of International Law, r. 5, č. 2, s. 259-67.

⁶ Grimm, Dieter, 1995. Does Europe Need a Constitution? European Law Journal, r. 1, č. 3, s. 282-302.

⁷ Weiler, Joseph, 1995. Does Europe Need a Constitution? Demos, Telos and the German Maastricht Decision. European Law Journal, r. 1, č. 3, s. 219-58.

⁸ BVerfGE 89, 155. Brunner v Smlouva o EU.

⁹ Weiler 1995, s. 226-7.

¹⁰ BVerfGE 89, 155. Brunner v Smlouva o EU.

¹¹ Grimm 1995, s. 289-91.

¹² Peters, Anne, 2004. European Democracy after the 2003 Convention. Common Market Law Review, r. 41, č. 1, s. 71.

¹³ Tamtéž, s. 73; srv. i Weiler 1995, s. 250-2.

¹⁴ Pro srovnání východisek německého romantismu, nacismu, a některých proudů současné německé právní školy viz Dubber, Mark, 1995. The German Jury and the Metaphysical Volk: From Romantic Idealism, to Nazi Ideology. American Journal of Comparative Law, r. 43, s. 267-71; Weiler s trochou nadsázky uvádí, že názory Bundesverfassungsgerichtu končí v důsledcích v etnických čistkách, Weiler 1995, s. 251.

¹⁵ Grimm, s. 297.

¹⁶ Tamtéž, s. 292-6.

¹⁷ Tamtéž, s. 295.

¹⁸ Languages of Europe. Dostupné na http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/index_en.html#EU%20and%20new%20memberstates (navštíveno 6. srpna 2005); na tomto místě je zajímavé upozornit na fakt, že angličtinu a francouzštinu ovládá 98 procent, respektive 96 procent úředníků EU (Fiala, Petr, a Markéta Pitrová, 2003. Evropská unie. Brno: CDK, s. 244), na této úrovni tedy jazyková překážka neexistuje, což může přispívat k obrazu EU jako projektu elit. Viz podpora evropských úřednických vrstev pro federalizaci EU, Hallstrom, Lars, 2003. Support for European Federalism? An Elite View. European Integration, r. 25, s. 51-72.

¹⁹ Grimm, 1995, s. 295.

²⁰ Německý romanticista Johann Gottfried von Herder považoval jazyk za „původní sociální pouto“. Kritika postojů Grimma v tomto směru Mancini, Federico, 1998. Europe: The Case for Statehood. European Law Journal, r. 4, č. 1, s. 35.

²¹ Grimm 1995, s. 297.

---

²² Srv. Weiler 1995, s. 230-1.

²³ Grimm, 1995, s. 297-8.

²⁴ Kromě dále citovaných např. Zuleeg, Manfred, 1996. The European Constitution under Constitutional Constraints: The German Scenario. *European Law Review*, r. 22, č. 1, s. 19-34; Habermas, Jürgen, 1995. Remarks on Dieter Grimm's 'Does Europe Need a Constitution?' *European Law Journal*, r. 1, č. 3, s. 303-7; Evropský parlament v říjnu 1997 schválil velkou většinou rezoluci (A4-278/97) odsuzující teorie o nezbytnosti demosu.

²⁵ Weiler 1995, s. 222.

²⁶ Byť i tato východiska jsou v poslední době zpochybňována, srv. např. debatu o hrozbách multikulturalismu odehrávající se po útocích v Londýně v červenci 2005.

²⁷ Srv. následující kapitolu.

²⁸ Della Sala, Vince, a Antje Wiener, 1997. Constitution Making and Citizenship Practice - Bridging the Democracy Gap in the EU? *Journal of Common Market Studies*, r. 35, č. 4, s. 601.

²⁹ V poslední době se objevují i názory, že jazyková různorodost v EU nemůže být překážkou při budování společné identity. Srv. Habermas, Jürgen, 2001. *So, Why Does Europe Need a Constitution?* Florencie: European University Institute: Florencie, s. 20-1; Peters 2004, s. 75-6.

³⁰ Habermas 2001, s. 16-23.

³¹ Pro příklady Schmitter, Philippe, 2003. *Constitutional Engineering by 'Process' not 'Product'*. IN: Kalypso Nikolaidis a Stephen Weatherill (eds), *Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union*. Oxford: Oxford University, s. 31.

³² Massimo d'Azeglio po sjednocení Itálie prohlásil: „Nyní je třeba vytvořit Italy“. Pallombela, Gianluigi, 2004. *After the Constitution: A Goal-Based, Reflexive Citizenship*. Jean Monnet Working Paper No. 5/04, s. 9; navíc Jižní Afrika a Indie jsou příklady federálních států s fungující demokracií, které rozhodně nemají a ani se nepokoušejí vybudovat homogenní společnost.

³³ O chybějících prvcích státnosti Unie viz Piris, Jean-Claude, 2000. *Does the European Union Have a Constitution? Does it Need One?* Jean Monnet Working Paper No. 5/00, s. 16-17; srv. i Moravcsik, Andrew, 2002. *In Defence of the Democratic Deficit: Reassessing Legitimacy in the European Union*. *Journal of Common Market Studies*, r. 40, č. 4, s. 606-14; Bogdanor, Vernon, 2003. *Federalism and the Nature of the European Union*. IN: Kalypso Nikolaidis a Stephen Weatherill (eds), *Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union*. Oxford: Oxford University, s. 50-3.

³⁴ Craig, Paul, 2001. *Constitutions, Constitutionalism, and the European Union*. *European Law Journal*, r. 7, č. 2, s. 16.

³⁵ Za zástupce prvního směru lze považovat např. návrhy připravené Evropským univerzitním institutem (European

---

University Institute, 2000. Basic Treaty on European Union. Florencie: Robert Schuman Centre for Advanced Studies) či tzv. Freiburský návrh (CONV 495/03. Dostupné na <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00495en03.pdf> (navštíveno 6. srpna 2005)); reprezentantem druhého např. text připravený Alanem Dashwoodem (CONV 345/1/02. Dostupné na <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00345-r1en2.pdf> (navštíveno 6. srpna 2005)), či stručněji, ale v podobném duchu Economist, 2000. A Constitution for the European Union. Dostupné na http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=403911 (navštíveno 6. srpna 2005).

³⁶ Weiler 1995, s. 243-4.

³⁷ Cohen, Antonin, 2003. The Future of Europe: Past and Present. IN: Kalypso Nikolaidis a Stephen Weatherill (eds), Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union. Oxford: Oxford University, s. 41.

³⁸ Schmitter 2003, s. 31-2.

³⁹ Eurobarometer Spring 2004 (s. B94-5). Dostupné na http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb61/eb61_en.pdf (navštíveno 6. srpna 2005).

⁴⁰ Komplexně o této kritice Haltern, Ulrich, 2003. Pathos and Patina: The Failure and Promise of Constitutionalism in the European Imagination. European Law Journal, r. 9, č. 1, s. 28-32.

⁴¹ Např. německá marka měla pro Němce nezastupitelnou roli při poválečném znovuzískání sebevědomí. Jetzlsperger, Christian, 2003. Legitimacy through Jurisprudence? The Impact of European Court of Justice on the Legitimacy of the European Union. EUI Working Paper No. 2003/12, s. 16.

⁴² Weiler, Joseph, 1998. To Be a European Citizen - Eros and Civilization. Jean Monnet Working Papers Series- Special Edition, Spring 1998, s. 32.

⁴³ Della Sala a Wiener, 1997, s. 17.

⁴⁴ Peters, 2004, s. 76.

⁴⁵ Preambule SES.

⁴⁶ Obecně o evropském občanství srv. např. Chlad, Libor, 2004. Státní občanství v kontextu evropské integrace. Právník, č. 4, s. 355-68; Douglas-Scott, Sionaidh, 2002. Constitutional Law of the European Union. Harlow: Longman, s. 479-514; Blahož, Josef (ed), 2004. Ústavní právo Evropské unie. Dobrá voda: Nakladatelství Aleš Čeněk, s. 406-30. Nelze zároveň zastírat ani problematické aspekty evropského občanství, např.

chybějící povinnosti či skutečnost, že některá práva stále nejsou zaručena. Srv. European Commission, 2001. Third Report from the Commission on Citizenship of the Union. COM(2001)506.

⁴⁷ Magnette, Paul, 2003. Citizenship in the European Union. IN: Kalypso Nikolaidis a Stephen Weatherill (eds), Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union. Oxford: Oxford University, s. 131-2.

---

⁴⁸ Čl. 17 odst. 1 SES.

⁴⁹ Srv. Weiler 1997, s. 32-6.

⁵⁰ Weiler 1995, s. 231-2.

⁵¹ Walker, Neil, 2002. The Idea of Constitutional Pluralism. *Modern Law Review*, r. 65, č. 3, s. 352.